

נתקבלו במערכת

פירוש ר' אברהם בן שלמה התימני לספר ישעיהו. מהדורה מוערת. אליעזר שלוסברג. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ה. 540 עמ'. (03-5318575)

רבי אברהם בן שלמה חי בתימן לקראת סוף תקופת הראשונים (המאה הט"ו), תקופת פריחה ביהדות תימן. לא ידוע עליו הרבה. חיבוריו נמצאים בגבול שבין היצירות הקלאסיות של המדרשים התימניים ובראשם 'מדרש הגדול', לבין תקופת המדרשים המאוחרים. הוא הראשון מבין חכמי תימן שמצטט את הזהר ('מדרש ר' שמעון' בלשוננו), ומהבודדים שפירש ספרים שלמים של הנביאים. מדובר למעשה בלקט של פירושים המבוסס על דברי חז"ל, רש"י, רס"ג, רבי תנחום הירושלמי בן דורו ומקומו של הרמב"ם, המדקדקים הקדומים ר' יהודה חיוג' ור' יונה אבן ג'אנח, מנחם בן סרוק, רד"ק ועוד, וכמובן שהוא השתמש גם בכתבי הרמב"ם. פרופ' שלוסברג עשה עבודה מושלמת, העתיק את הפירוש על פי שני כתבי יד עם מקורות מושלמים ותיקוני גרסא וכמובן תרגם מערבית את המשפטים שאינם בעברית, והוסיף מבוא מקיף מאוד על המחבר והספר וזמנו ומקומו, וכן חילופי נוסחאות ומפתחות מפורטים, עבודה לדורות.

שו"ת אבני דרך. שאלות ותשובות שהזמן גרמן בארבעת חלקי שולחן ערוך. **חלק י.** אלחנן נפתלי פרינץ. ירושלים, תשע"ו. 681 עמ'. (02-9998679)

זהו הכרך העשירי של שו"ת אבני דרך, ובו למעלה מ-150 תשובות חדשות ועוד עשרות השלמות ותוספות לתשובות בכרכים הקודמים, הערות על ספרי פוסקים בני דורנו, וכן מפתח מפורט בן למעלה מ-200 עמודים, על פי סדר השו"ע ועל פי נושאים, לכל עשרת הכרכים. המחבר, רב בבית שמש, מספיק נוסף לתפקידיו החינוכיים והציבוריים לכתוב תשובות הלכתיות לשאלות בכל חלקי השו"ע לשואלים מכל הגוונים, תוך שימוש תלמידי חכמים - קבוצה של פוסקים שעמם הוא מתייעץ בקביעות וחלקם אף עוברים על כל דבריו ומעירים את הערותיהם, ובהם הגאונים הרב אביגדר נבנצל, הרב מתתיהו גבאי מחבר 'בית מתתיהו' על הש"ס ועוד ספרים, הרב יוסף ליברמן מחבר הסדרה 'משנת יוסף' ורבו של כולל 'שומרי החומות' בירושלים ועוד; אחרי 'מסננת' כזו קשה להאמין שיצליח 'להתגנב' לספר פסק הלכה לא ראוי. המחבר מדגיש בהקדמתו שהוא מקפיד על מיצוי ענייני וקצר של מקורות ההלכה ודברי הפוסקים בכל נושא עד להלכה למעשה, ולא נכנס כלל לעיונים למדניים עמקניים, מפני שכמות השאלות שמגיעה אליו, נוסף לתפקידיו האחרים ברוב שעות היום, לא מאפשרת לו למלא את רצונו הטבעי ולהתפלפל בנושא שבו הוא דן; זהו אכן סדר העדיפויות הראוי בדרך כלל. לדוגמא, בסימן ט דן הרב פרינץ בשאלה מעניינת: משפחה אימצה ילד, ועדיין לא גילתה לו שהוא ילד מאומץ. האב כהן, והם גרים במקום שבו נוהגים שכהנים שאינם בני מצוה עולים עם אביהם לדוכן. האם יכול הילד שאינו כהן לעלות לדוכן עם אביו, עד שיתקרבו ימי בר המצוה שלו שאז יספרו לו שהוא אינו בן ביולוגי

של כהן ואז כמובן יפסיק לעלות לדוכן? המחבר דן במשמעות עליית כהן קטן לדוכן, ופורש כשמלה את דעות הפוסקים בנושא זה. רק בסוף דבריו הוא מגיע לעצם השאלה: עליית קטן שהוא עצמו והציבור חושבים שהוא בן כהן כאשר למעשה אינו כהן כלל, והוא מציע להימנע מלהעלותו לדוכן, ושהאב יאמר לבנו שאצלם המנהג שקטן אינו עולה לדוכן. והוא מוסיף את הערת הרב נבנצל שליט"א שמצות חינוך קטן זה כוללת גם לחנכו שלא יעלה לדוכן... לי הייתה חסרה הערה נוספת: להפנות את תשומת לבם של ההורים המאמצים לכך שבצדק מקובל היום שלא לחכות לרגע האחרון, כאן - בר המצוה, כדי להודיע לילד על כך שהוא מאומץ, וכל עכבה בזה אינה לטובה. הטראומה של הילד כשנודע לו שאינו ילד טבעי עלולה להיות משמעותית הרבה יותר ככל שהוא גדל, ואם הקהילה כולה תתייחס אליו במשך שנות ילדותו ככהן וגם זה ייקטע כשיגיע לגיל בר המצוה - הטראומה רק תגדל. החכם עיניו בראשו שלא להיכנס לצרה שקשה מאוד יהיה להיחלץ ממנה... גם השאלה האחרונה בספר (סי' קנג) מעניינת מאוד: האם מותר להסיר מעקה מדירה שאותה עוזבים, או שהיות ומקיימים בו מצוה אסור להסירו, כמו שאסור להסיר מזוזה? המחבר דן בטעמי האיסור להוריד את המזוזות ומסביר מדוע טעמים אלו אינם רלוונטיים למעקה, אך מביא שוב את דעתו של הגר"א נבנצל שלכתחילה ראוי להשאיר את המעקה ולבקש מהקונה לשלם עליו כפי שוויו, שהרי גם עליו יהיה לבנות מעקה על פי הדין ועל פי השכל... והוא מביא גם את דעת הדיין הירושלמי הרב אליהו אברג'יל שליט"א שהיות והחובה לבנות מעקה היא על השוכר ולא על בעל הבית פשוט שמותר למוכר להסירו. כאן היה לענ"ד מקום להוסיף שלא כל מעקה שנמצא בבית מקיימים בו את מצות מעקה שבתורה, שיש לה תנאים רבים; אמנם גם מעקה שאין מקיימים בו מצות מעקה מקיימים בו לעיתים מצות 'לא תשים דמים בביתך', וגם זו מצוה רבה... עשרת כרכי 'אבני דרך' על מאות התשובות שבהן הם אוצר אמיתי, ופלא הוא שהמחבר בחריצותו כתב והדפיס עשרה כרכים אלו תוך שש שנים בלבד, וידו עוד נטויה. ימשיך הרב פרינץ בעבודת הקודש שלו, תועלת רבה צפונה בה לפוסקי הלכה וחובביה.

ביחד. מדריך לבניית אינטימיות זוגית בריאה. ד"ר חנה קטן. ירושלים, ספריית בית אל, תשע"ו. 128 עמ'. (www.katanchana.co.il)

זוגית שתח' הוציאה זה עתה לאור ספר שאמור להועיל לרבים, כאלו ש'אינם יודעים לשאול' בתחום העדין שבכותרת, וכאלו שאת תשובותיהם הם ליקטו עד עתה מבורות נשברים למיניהם. היא פותחת את ההקדמה בתודה לה' שזיכה אותה להיות רופאת נשים בארץ הקודש ולסייע למשפחות יהודיות לגדול, לצמוח ולפרוח, וש אחרי הרבה לבטים והתייעצויות הכריעה בחיוב את ספיקותיה אם להוציא לאור את הספר הזה, הדין בנושאים שהצניעות יפה להן. ההחלטה החיובית גובתה גם במכתבי ברכה מתלמידי חכמים, שאישרו את כוחה לכתוב ספר שעוסק באופן עדין וצנוע בעניינים הדורשים עדינות וצניעות, לתועלת הרבים שספר זה, הסובב סביב מעגל החיים הזוגי, בימים טובים ובימים קשים, סביב הריון ולידה ובתקופה של מחלה, עשוי להביא להם תועלת רבה. כמובן, כפי שמודגש בספר, הוא מיועד לזוגות נשואים בלבד. בשבעה פרקים מובנים, בעימוד מושקע ועדין המתאים לאווירת

הספר, הוא כולל הדרכות ועצות ומסרים שאמורים לחזק את בדק הבית היהודי. יהי רצון שספר זה יעשה את שליחותו.

סרוגים בקנה. סיפור השתלבות הציונות הדתית בצה"ל. יניב מגל. ת"א, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תשע"ו. 390 עמ'. (info@ybook.co.il)

אחרי הפסקה של כמעט אלפיים שנה חזר עם ישראל ובסיעתא דשמיא הקים צבא יהודי, שרק חלק ממנו לצערנו שומר מצוות. השירות הצבאי של החיילים שומרי המצוות חייב להיות כפוף לגדרי ההלכה מצד אחד - ולייצג את הערכים התורניים מצד שני. בצבא חילוני לחלוטין קשה מאוד להשיג את המטרות האלו, ולכן הקימו ב'הגנה' ובפלמ"ח מחלקות דתיות, שהיוו איים בודדים בים החילוני. אולם הכרעה בן-גוריונית על הצורך בצבא אחד קבעה בעיצומה של מלחמת השחרור שהצבא יתנהל כצבא כשר מבחינת שמירת השבת והכשרות, צעד שהתקבל בהתנגדות עזה מצד רבים בציבור החילוני, אך בכח סמכותו הבלעדית של בן גוריון, ואחרי חבלי לידה לא קלים, בוצע בפועל בכל צה"ל. הצד השני של אותו מטבע קבע שיש לפרק את היחידות הדתיות הנפרדות, וכך הוה. השאר כבר היסטוריה... את ההיסטוריה הזו בדיוק מנסה לתאר יניב מגל, עיתונאי בן היישוב קדומים, שלמרות שאינו מגדיר את עצמו עתה כשומר מצוות - הוא קשור בטבורו ובלבו לציבור הדתי. בספר המעניין הזה הוא מתאר ביושר ובאמפטיה את דרכו של הציבור הדתי בצבא, את החילון הטבעי וגם המכוון מכאן - ואת ההשפעה האמונית והמסורתית מכיוון הרבנות הצבאית ו'מהשטח' המורגשת בהרבה יחידות צבאיות ('הדתה' בלשון התקנית המודרנית) מכאן. הוא מפנה את מבטו של הקורא לשינוי החד שאירע בשלושים השנים האחרונות, בכך שרבים בציבור הדתי מתגייסים ליחידות מובחרות ואו עוברים קורסי פיקוד ומתקדמים בדרגות, וסודקים בפועל את 'תקרת הזכוכית' של העלייה בדרגות ובתפקידים בצבא, שגרמה לכך שבודדים מחובשי הכיפות הגיעו לתפקידים בכירים. בהמשך הוא מנתח את הדומה והשווה בשירות של ישיבות ההסדר והמכינות הקדם צבאיות, את משמעות שילובן של הבנות ביחידות לוחמות כחלק ממהלך חברתי ארצי ואף עולמי - וגם כ'קונטרה' להשפעה הדתית הנ"ל על האווירה הצבאית בצמתים שונים, ומנתח אירועים ותופעות בקשרי דת-צבא, כולל שירת הנשים וסיבוכיה, הקריאה הפומבית של מפקדים בשם ה' ותגובותיה, ועוד. המחבר אף לא נמנע מלנתח את דמויותיהם של כמה מהבכירים בין המפקדים הדתיים ביחידות השדה בשנים האחרונות ובימים אלו. נראה לי שכדאי מאוד לכל מי שקשור לתחום הזה, ראשי ישיבות הסדר ור"מים מכאן וקצינים בכירים בצבא מאידך, לעיין בספר הזה כדי לקבל תמונה כללית אמינה ועדכנית לתופעה שעדיין בהיווצרותה.

מעגלי החיים. מאתייפיה לישראל. סיפור אישי של אדם אחד וקהילה שלמה. מאת אביב מְלֶסֶה. ישראל, תשס"ט. 288 עמ'. (aviv.melese@gmail.com)

ר' אביב נולד בכפר במחוז גונדר שבאתיופיה בשנת תש"מ, ובשנת תשנ"א עלה ארצה עם

רוב בני כפרו וכל משפחתו במסגרת 'מבצע משה'. בשנת תשנ"ח התחיל ללמוד בישיבת ההסדר 'ערבתי כעדן' בראשות הרב קוסטינר, אז בדימונה ואח"כ במצפה רמון, והמשיך בלימודיו שם במשך עשר שנים. באופן טבעי נשאל פעמים רבות על ידי רבותיו וחבריו על זיכרונותיו מאתיופיה, על העלייה לארץ, על המסורות המקובלות בעדה ועוד ועוד, ובמשך הזמן מכל התשובות והדיונים והבידורים שהתעוררו מסביב לנושאים האלו הצטבר אצלו חומר רב. בשלב מסוים החליט להעביר את הדברים אל הכתב, ואחרי מאמץ רב הקליד וערך את כל העושר הזה בארבעה פרקים - 'ראשיתם של דברים', 'עוזבים את החיים בגלות', 'מגיעים לארץ ישראל', ו'סגירת מעגל'. בשפה קולחת, מתובלת בביטויים תלמודיים ואף בסלנג ישראלי, בכתיבה זורמת ומרתקת, מספר ר' אביב על י"א שנות חייו בילדות מאושרת בכפר נידח בערבות אתיופיה, עולם אחר, בתנאי חיים שבעינינו נראים עוני קיצוני - לא מים ולא חשמל ולא כביש ולא בית ספר; העלייה ארצה 'על כנפי נשרים'; חבלי הקליטה שלו ושל בני משפחתו; ועוד ועוד. נוסף לכך שזהו ספר מרתק - הוא מאיר עיניים מצד ההבנה מה עבר על יהודי אתיופיה, עם איזה קשיים היה עליהם להתמודד, ומהם פערי המנטליות שהם היו ועודם צריכים לעבור. ספר מיוחד במינו.

פורטל פרידברג לכתבי יד יהודיים. אגודת פרידברג לכתבי היד היהודיים [FJMS]. 'גנזים', בראשות פרופ' יעקב שויקה.
(<http://www.jewishmanuscripts.org>)

דב פרידברג הוא איש עסקים אמיד מטורונטו, קנדה. נוסף לתרומות למוסדות ופרויקטים שונים בנדיבות לב - חיבה יתירה שמורה אצלו לספר התורני, והוא חש מחויבות אישית לשדרוג איכות הלימוד והמחקר בתחום הזה בעולם התורה והמחקר התורני. למטרה זו הוא מהתומכים הגדולים של פרויקט השו"ת ושל האנציקלופדיה התלמודית, ומעודד מחקר ופרסום בתחום כתבי הגאונים ועוד. לפני כמה שנים פתח את 'פרויקט הגניזה' - מיזם גדול ויקר, שבו עמלים חוקרים ולמדנים להנגיש את כל קטעי גניזת קהיר בתחומי היהדות השונים, המפוזרים בעשרות ספריות ברחבי העולם, לכל לומד ומעיין, בעזרת צילום איכותי ותמלול והשוואת טקסטים וחיתוך קטעים נפרדים והוספת מפתחות וקישורים, כולם לשימוש חינוכי בכל שעות היממה באתר שנפתח במיוחד לשם כך. ראוי לכל שבח.

בימים האחרונים נפל דבר: בתור חלק מ'פורטל פרידברג' נפתח עתה אתר חדש לחקר גרסאות התלמוד בשם 'הכי גרסינן', משהו חלומי ממש. צולמו ונסרקו ועובדו ושוחזרו ומופתחו אחד עשר דפוסים ישנים ושלושה עשר כתבי יד של התלמוד הבבלי, ובנוסף אלפי קטעי תלמוד מהגניזה הקהירית ומ'גניזת אירופה' - דפי ספרים שנגזלו מהיהודים ושימשו מאות שנים ככריכות ספרים וכעטיפות מסמכים, ומתגלים עתה אט-אט בספריות וגנזכים בכל רחבי אירופה. כל החומר הענק הזה מוגש עכשיו לשימוש הלומדים והחוקרים והמעיינים באופן נפלא ביותר. כל לומד דף יומי למשל יכול להיכנס לאתר ולקבל את כל שינויי הגרסה מהמקורות הנ"ל על הדף הנלמד בכל אופן שהוא מעוניין בו - בטורים מקבילים, על פי מילים

או שורות או ביטויים, או בהדגשה על גבי נוסח מהדורת וילנה - שהוא הנוסח הנפוץ היום גם במהדורות החדשות של התלמוד, הכל בלחיצת כפתור, בחינם, בכל שעות היממה, מכל מכשיר אלקטרוני שהוא. זה פשוט לא יאומן: אם עד עכשיו מי שחש שביטוי מסוים בגמרא שלפניו אינו מדויק ורצה לבדוק את העניין, היה עליו לפתוח את ספר 'דקדוקי סופרים' ולחפש במקום המתאים, ואח"כ למצוא צילומים של כתבי יד ולנסות להשוות לטקסט שלפניו, ויתכן שלאחר מאמץ רב היה מגלה נוסח עתיק-חדש שמבהיר את הסוגיה - עכשיו הכל שונה: בלחיצת כפתור ניתן לקבל את כל הנוסחים העתיקים הידועים היום, כאשר כל ההבדלים מושווים ומובחנים, 'הושט ירך וגע בם!' ואני חושב לעצמי, מה היו מוכנים לתת המהרש"ל והמהרש"א והב"ח והיעב"ץ והגר"א ושאר גדולי ישראל שהגהותיהם נדפסו לצד דף הגמרא, כדי להציץ לרגע לאתר פרידברג החדש?... לפריצת הדרך הזו אחראי פרופ' יעקב שוויקה, ממייסדי פרויקט השו"ת וזה שאחראי גם על פרויקט הגניזה ע"ש פרידברג, ועמו צוות שלם של חוקרים תורניים ומומחי מחשוב ובהם בנו רוני שוויקה, שמנסים ומצליחים להביא את המערכת הזו לשיאים. כך למשל הם צירפו תוכנת חיפוש משוכללת שבה ניתן למצוא כל מילה וביטוי וצירוף מילים נתון בכל המאגרים, וכל צילום וכל תוצאה ניתנים להורדה למחשב ולמדפסת ללא שום הגבלה שהיא (לא כולל כמובן מטרות מסחריות). הפורטל הזה כולל כרגע חמישה אתרים נוסף לשינויי הנוסחאות בבבלי - אתר גניזת קהיר, אתר אוסף נחום, קטלוג זוסמן, הקורפוס לערבית יהודית והביבליוגרפיה לערבית יהודית. מדובר בסך הכל על מאות אלפי תמונות דיגיטאליות של כתבי יד באיכות גבוהה, עם תוכנות וקישורים ידידותיים ביותר למשתמש, הפלא ופלא. 'בעל הבית', מר פרידברג, מממן את הפרויקט הזה ביד נדיבה - אבל כמו בעסקיו גם כאן הוא אינו מתפשר לא על איכות ולא על לוחות זמנים, והגישה הזאת מוכיחה את עצמה פעם אחר פעם. אני מקנא בזכויותיו. לא בא כבושם הזה!

ספר הלכה ברורה על הלכות אפיה ובישול בשבת והלכות מעשה שבת. לפי סדר השולחן ערוך, סימן שיח. דוד יוסף. ירושלים, מכון יחווה דעת, תשע"ה. תקצב+קיג+מ+לו עמ'. (02-6525666)

בהמשך לט"ז כרכי 'הלכה ברורה' כסדר השו"ע ולספרים אחרים שכבר חיבר, ממשיך הרב דוד בהגר"ע יוסף, ראש ישיבת 'יחווה דעת' וחברת מועצת חכמי התורה, בתנופת פרסומיו החשובים. הפעם מדובר בספר מקיף בן כמעט 700 עמ' על כל הלכות בישול בשבת. הספר פותח בהלכות 'מעשה שבת' - ההנהגות המתיחסות לתוצאה מעשיית איסור בשבת, כגון אוכל שהתבשל באיסור בשבת בשוגג או במזיד, או עלייה במוצאי שבת על אוטובוס שהתחיל את דרכו בשבת, וכד'. הרב מדגיש שבימינו ובארצנו כל קולא בנושא, גם אם יש לה בסיס, אינה רצויה, בעיקר במקום שרבים בו שומרי שבת באופן שלחץ צרכני חיובי יגרום לנותני השירות להקפיד יותר על שמירתה - אולם אם יראי ה' יסמכו על קולות דחוקות ויהנו למעשה מחילול שבת הם יפגעו באפשרות לתקן את המעוות, ואף יגרמו לחילול השם לא

קטן. אולם רוב הספר עוסק בהלכות בישול המסובכות, כאשר עיקרי הדינים מובאים בחלק העליון של העמוד שהוא ה'הלכה ברורה', ורוב העמוד מוקדש למדור 'בירור הלכה', ומדי פעם להערות מרחיבות בשם 'שער הציון'. מדהים איך מצליח הרב, למרות עיסוקיו המרובים בישיבתו הגדולה ובצורכי ציבור, להוציא מדי מספר חודשים כרך מקיף בהלכה למעשה, הכולל בירורים מעמיקים ולמדניים בסוגיות רבות תוך הקפת נושאים מסימנים שונים בשו"ע להלכה ברורה אחת.

ישורן. מאסף תורני. לד. עורך: שלמה גאטעסמאן. עורך אחראי בארץ ישראל: הרב יחיאל שטרנברג. ניו יורק - ירושלים, תשע"ו. תתקמב עמ'. (0528-390665)

עוד כרך גדול של הקובץ המיוחד הזה, הצופן בתוכו מכל טוב המחקר התורני המשובח ביותר של דורנו. המדור הראשון, 'אור הגנוז', כולל בתוכו חלקי חיבורים - הרב דובאוויק מביתר עילית מצא בין קטעי הגניזה דפים חדשים מהספר העתיק מתקופת הגאונים 'החילוקים בין בני בבל ובני ארץ ישראל', העוסק בהבדלי המנהגים בין הארצות האלו באותה תקופה, והוא מפרסם אותם כאן עם מבוא והערות חשובות; החוקר המבריק מהישוב יד בנימין הרב עדיאל ברויאר מפרסם קטעים חדשים מ'ספר העתים' לרבי יהודה הברצלוני מספרד שרק חלקו נמצא בבידן; ד"ר עזרא שבט מצא קטעים חדשים של פירושי הגאונים למסכת חולין; העורך הרב גאטעסמאן מוסיף קטעי ראשונים חדשים משלו; הרב כנרתי הנ"ל הביא לדפוס חלק מחיבור חדש שכבר כמעט מוכן לדפוס, והוא פירושי רש"י ורשב"ם על פרק ערבי פסחים על פי כתבי יד עם ביאורים וחיידושים והוספות, לא בא כבושם הזה; וכן נלקטו הגהות מגיליונות כמה מספריו של רבי יעקב עמדין. בהמשך קונטרסים מחידושיהם של כמה מגדולי ישראל בדורות האחרונים, כולל דברים על המחברים ועל חיבוריהם (רבי יוסף בנימין שמעונוביץ, רבי אהרן זליג הלוי עפשטיין ורבי מרדכי אילן). המדור הבא עוסק בבירורי הלכה ובבירור דעתם להלכה בנושאים שונים של גדולי ישראל זצ"ל (הגר"א, המהרי"ט, המגן אברהם ועוד) ושליט"א (הגר"ש פישר, הגר"ד כהן ועוד). מאמר גדול, שני בסדרה, מנתח את דרכי פסיקתו של בעל המשנה ברורה [בניגוד למובטח בראש המאמר בעמ' תקלט - לא הובאו בקובץ זה פרק 2 והנספחים, וכנראה שהם נותרו לגיליון הבא]. עשרה פרקים נמצאים במדור 'מחשבה ומוסר', כמה מהם בענייני חג הפסח ושיד השירים, והמדור האחרון 'הקולמוס והספר' הוא תמיד המרתק ביותר, ובו בירורים על ספרים וסופרים מעטו של הבקי הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א, בירורי מושגים בחז"ל מאת הרב יהושע ענבל ראש כולל במודיעין עילית שהוא כמעין הנובע, מחקר מקיף של אחד מחשובי החוקרים התורניים היום הרב יחיאל גולדהבר סביב שתי איגרות חדשות בעניין ישוב ארץ ישראל מאת המקובל רבי יצחק אייזק כהנא מליטא, ועוד ועוד. מפליא כל פעם לראות את הכמות והאיכות של חומר תורני חדש שמצליחים העורכים להכניס לקבצי 'ישורן'.

ספר יוסף אומץ. פסקים ומנהגים לכל ימות השנה, עם מנהגי ק"ק פרנקפורט וענייני מוסר ומידות. יוצא לאור על פי כתבי יד ודפו"ר עם מבוא, הערות, ציונים, מפתחות ונספחים. רבי יוסף יוזפא האן נוירלינגן. העורכים: עמיחי כנרתי ויואל קטן. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"ו. 59+תקמג עמ'. (08-9276664)

רי"י האן שימש כראש הדיינים, ולעיתים גם כראש הקהל, בעיר הגדולה פרנקפורט דמיין שבמערב גרמניה, בתקופה רווית תהפוכות. מצד אחד הקהילה עמדה ברום מעלתה מבחינה איכותית ואידיגונית, התגוררו בה תלמידי חכמים רבים והדת עמדה על תילה, ומצד שני הקהילה סבלה מצרות והצקות ומגירושים מן העיר פעם אחר פעם. בתקופה זו התחילה העיר להיות מושפעת מיהודי מזרח אירופה שהגיעו אליה, גם הקבלה מצאה קן לה בין חכמי העיר, וחלק ממנהגי העיר העתיקים החלו שלא להיות מובנים-מאליהם אצל כל בני הקהילה. אז קם ראש הדיינים וכתב את חיבורו 'יוסף אומץ', ע"פ הפסוק באיוב (יז, ט) 'וַיֵּאָחֶז צִדִּיק דָּרְכּוֹ וְטָהָר יָדָיו יֹסֵף אֱמֶץ', שבו הוא עובר על כל מנהגי השנה בדקדוק רב ומחזק את בדק מנהג אשכנז העתיק נגד המנהגים החדשים-מקורב-באו, ומוסיף דברי מוסר והנהגות צדקה וחסד. בגלל טעות המדפיס בדפוס הראשון (פפד"מ תפ"ג), כמאה שנה אחרי שנכתב הספר, נקרא הספר לדורות 'יוסף אומץ', ורבים המבלבלים בינו לבין ספר השו"ת של החיד"א שהוא בעל אותו שם. 'יוסף אומץ' של פרנקפורט נדפס כמה פעמים, ויצא לאור עתה בההדרה מעולה ע"י הרב כנרתי, ר"מ בישיבת איתמר, מהחוקרים הוותיקים במכון שלמה אומן. במהדורה חדשה זו נוסף גם משהו חדש לגמרי: באחד מכתבי היד נמצאו הערות שיטתיות לאורך כל הספר מאת בן דורו של המחבר, אחד מחכמי פפד"מ החשובים, רבי חיים אולמא, וגם הן הוכנסו למהדורה זו עם מקורות וצינונים. הרב כנרתי ממשיך בתנופה בעיסוק במנהגי אשכנז נוסף על עיסוקיו האחרים, ולאחרונה החל בההדרת הספר 'נוהג כצאן יוסף' אותו חיבר נכדו של רי"י האן, הכולל גם הוא תיאור והסבר של מנהגי פפד"מ, ומזכיר אינספור פעמים את ספרו של סבו, שבזמן חיבור 'נוהג כצאן יוסף' היה עדיין בכתב יד ('נוהג כצאן יוסף' נדפס חמש שנים לפני 'יוסף אומץ'). מפתחות מפורטים ומבוא מקיף מוסיפים נופך למהדורה חדשה ומתוקנת זו.

עיונים במניין המצוות של הרמב"ם. מצוות עשה - ניסוחן והגדרתן. דב פרידברג. מעלה אדומים, 'מעליות' שע"י ישיבת ברכת משה, תשע"ד. 289 עמ'. (02-5353655)

זוהי גירסה עברית מתוקנת של החיבור באנגלית, פרי מחקריו של דב פרידברג, איש הספר מטורונטו, קנדה. הוא פותח את הספר בבירור מקורם וסמכותם של דבריו המפורסמים של רבי שמלאי בסוף מסכת מכות שתר"ג מצוות נאמרו לו למשה בסיני, ומצביע על כך שלמרות שנלאו המפרשים והחוקרים מלמצוא רמז לשימוש בחלוקה זו בספרות חז"ל - הרמב"ם שלא כדרכו בונה את כל ספרו ההלכתי הגדול סביב אַמְרָה זו, הלא דבר הוא? תשובתו של מר פרידברג מעניינת: נוסף לשימוש ברשימת המצוות כמסגרת מובנית ומסודרת שעל

בסיסה נבנה ספר 'משנה תורה' - הרמב"ם רצה להראות ששני עיקרי האמונה הבסיסיים של היהדות, האמונה במציאות ה' ובאחדותו ('אנוכי' ו'לא יהיה'), הם מצוות עשה, והוא מנסה להוכיח את דבריו. בחלק הראשון של הספר מנתח המחבר את מנייני המצוות השונים של הרמב"ם (ספר המצוות, המנין הקצר בסוף ההקדמה למשנה תורה, רשימות המצוות בראש ההלכות), ומתוך זה מגיע לחידושים נקודתיים מעניינים. בחלק השני הוא עוסק בבידורים מהותיים להבנת דרך הרמב"ם במחשבת ההלכה ובפסיקתה - ההגדרות השונות למצות עשה לפי שיטתו, הנהגות נכונות שאינן 'מצוות' ודרכי הגדרתן, ההבדל בין 'מצוה' ל'מצות עשה', המקום של פשוטו של מקרא בהגדרת המצוה ובעקבותיה לפסיקת ההלכה, ועוד. נספחים, ביבליוגרפיה ומפתחות חותמים ספר חשוב זה.

ארץ וימים. איש מדעי כדור הארץ קורא מקרא. מיכה קליין. קרית שמואל, מכללת שאנן, תשע"ו. 158 עמ'. (il.ac.haifa.geo@mklein)

כאשר מומחה בגיאוגרפיה ירא שמים פונה למחקר והוראה של המקרא, של תורת ה', הוא אינו צריך לוותר על כלי אומנותו - אלא להשתמש בהם בחכמה ובזהירות. בכך נוכח ד"ר מיכה קליין ממכללת שאנן בחיפה כאשר כמעט בכפייה נאלץ ללמד את הקורס 'סוגיות נבחרות במקרא לאור הגאוגרפיה, הארכיאולוגיה והראליה', ולצורך זה נכנס לעובי הקורה - וגילה נפלאות, אותן העלה על הכתב. הפרק הראשון עוסק בעקרונות - יחסי מקרא-מדע, ענייני כרונולוגיה ועוד, ובהמשך עוברים לתכל'ס: על מים עליונים ותחתונים, על המבול ועל מקורות המים בתקופת המקרא, על הירדן ועל ים המלח, על סדום ועל נציבי מלח, על הים ועל החוף ועל קריעת ים סוף, על רעידות אדמה ועל ההיפוך המגנטי של כדור הארץ ועוד ועוד, הכל 'בלשון בני אדם' עם הסברים וצילומים ותרשימים ומקורות. הערה אחת: לענ"ד הניסיון (בעמ' 148) להסביר את נס 'שמש בגבעון דום' כסופו של ליקוי חמה, סיום זמן של לילה 'מדומה' שיהושע הבחין בו, ושלעם ישראל רק היה נדמה כאילו השמש חוזרת לזרוח במערב - אינו מניח את הדעת ואינו מתיישב עם פשט הכתובים, והיה עדיף להשאיר את הפלא הזה כנס החורג מגדרי הטבע (אך עי' במאמרו של הרב אהרן בק 'שמש בגבעון דום' - פירוש חדש' ב'המעין' גיל' 212 [טבת תשע"ה; נה, ב] עמ' 27 ואילך).

קובץ חצי גבורים - פליטת סופרים. מאסף תורני. ט. עורך אחראי: הרב יעקב יצחק הכהן מילר. לייקווד, מכון פליטת סופרים, תשע"ו. תתקצ עמ'. (plaitassofrim@gmail.com)

שמונה מדורים בקובץ הגדול והמיוחד הזה: הלכה, פירושים, דרוש, 'בית הועד', מסורה, חקירות ודרישות, קורא הדורות, ותגובות. כל אחד מהם מלא חומר משובח ביותר. בניגוד לחלק מכתבי העת התורניים - בקובץ זה העורך האחראי ועוזריו מעורבים באופן ממש בכל אחד מהמאמרים והמחקרים הכלולים בו, וידיעותיהם הרחבות באות לידי ביטוי לכל אורך אלף העמודים שבקובץ. 'פליטת סופרים' - כשמו כן הוא, הלזו שבו הוא חלקי חיבורים שהיו

נעלמים עד עתה, וכן מחקרים בעניינים שאינם נמצאים תמיד במרכז ההווה התורנית - ענייני מסורה, תולדות קהילות ישראל וחכמי ישראל, ועוד. במדור 'בית הועד' הניעו העורכים מחדש את הפרויקט שזכיתי להקימו לפני כעשור עם ידידי הרב אליהו סולוביצ'יק מירושלים, ובו מאמרים העוסקים בספרות התורנית ובשיפורה ושדרוגה ובחיזוק ההתמקצעות של החוקרים והמהדירים התורניים, כאשר לאחר שני כנסים וקובץ מכובד אחד נעצרה הפעילות מסיבות שונות. מעתה נקווה ש'בית הועד' ימשיך באופן קבוע להיות מדור בתוך 'פליטת סופרים', וימלא את מטרתו לחיזוק ושיפור ההדרה והכתיבה התורנית. ובהמשך - רק על קצה המזלג: החוקר המובהק הרב יהודה זייבלד מבני ברק מוציא לאור לראשונה חלק מחיבור של רס"ג, שפעל במצרים ובבבל לפני כאלף שנים, להצדקת מסורת הלוח השנתי של חז"ל כנגד הקראים. מדובר על מלאכת מחשבת של זיהוי והעתקת ותרגום מערבית וחקירת קטעים מן הגניזה וצירוף חלקי פסקאות מתוך כתבי חכמים קראיים שהשיגו עליו, עד למעשה של תחיית המתים ממש - רוב החיבור ניצב מולנו קריא ומבואר עם מבוא והערות והסברים אחרי שכבר נודע כחיבור אבוד, כמעט יש מאין! במדור זה גם מביא ידידי הרב סטל, חוקר מובהק של קדמוני אשכנז, שירי הלכה ומוסר של אחד מבעלי התוספות. פרופ' שפיגל מהדיר מכת"י פירוש על ספר קהלת לחכם ספרדי קדום שלא נודע שמו, ד"ר שבט מהדיר מדרש קדום בגנות לשון הרע, והעורך הרב מילר דן בדפוס מסוים של ספר קטן המכיל את 'שער היחוד' מתוך חובת הלבבות עם תוספות שונות, שמתברר שהן העיקר והמיוחד בספר הזה, ופתאום נבנית צורה ודמות של מחבר התוספות האלו ושל רבו המקובל העלום, מעשה להטים ממש. במדור 'בית הועד' שוב מראה ר' יהודה זייבלד את כוחו הגדול במאמר מקיף ביותר על מהדורות הרמב"ם בפירוש המשנה, הלמדן המיוחד הרב אריאל אביני כותב על פירוש מילים קשות בנ"ך המיוחס לר' שלמה אבן פרחון, החוקר הדייקן הרב אהרן גבאי כותב על הגהות אשרי ופסקים אשכנזיים אחרים, ועוד ועוד מאמרים ומחקרים שקשה להפריז בחשיבותם, ועוד לא הגענו לחצי הספר. יש מקום לדון האם טוב ללומדים ולקוראים לקבל לידם קובץ ענק בכמותו, או שעדיף שהמערכת תוציא פעמים תדירות יותר קובץ בממדים סבירים יותר (וזה נכון גם לגבי חלק מכרכי ישורון). מה שברור הוא שהפריחה של המחקר התורני המעמיק והמחדש והמדויק בדורנו באה לידי ביטוי משמעותי ביותר בכרך חשוב זה. יהי רצון שגם הכרכים הבאים של 'פליטת סופרים' ישמרו על איכות נפלאה זו.

שו"ת ארחותיך למדני. חלק רביעי. תשע"ה. תקסד עמ'.

(orlamdeni@hotmail.com)

בשנים אלו מתפרסם יותר ויותר החכם הגדול החפץ בעילום שמו מחבר סדרת הספרים 'ארחותיך למדני', שעל פי השמועה מתגורר בלונדון. הוא נגיש אך ורק בדואר האלקטרוני, והוא משיב תוך שעות או ימים ספורים גם לשאלות מסובכות שהוא נשאל, ותשובותיו מלאות בקיאות וחריפות והיגיון ישר ומסקנות ברורות וחתוכות, מתקבלות על הדעת ועל הלב. אלולא ההסכמות של מרן הרב עובדיה זצ"ל ומרן הרב מרדכי אליהו זצ"ל לספריו

כשמסתמא ידעו מי האיש, הסכמות שאמינותן לא הוכחה על ידי בני משפחותיהם של הרבנים הנ"ל, היה מקום לחשוד שאולי משהו לא כשר מסתתר סביב התעלומה המסתורית הזו של הגאון הנעלם; אולם אין מקום לחשש, וספריו ותשובותיו מדברים בעד עצמם. ספר גדול זה מכיל קסז סימנים, רובם תשובות 'קלאסיות', ומיעוטם הערות על ספרים של אחרים שנשלחו לו לחוות דעת ולביקורת, סימנים שלעיתים כוללים כמה וכמה בירורים הלכתיים. אני מכיר רבנים ואברכים ששולחים לו בקביעות במייל לחוות דעתו כל מאמר שהם עומדים לפרסם - ומקבלים באותה דרך תשובה רחבה ומנומקת תוך שעות ספורות, כביכול המחבר עוסק כל ימיו רק בכתיבת תגובות לשואלי, וזה פלא בתוך פלא. הסימן האחרון בספר בעמ' תקן דן בשאלה פרשנית: האם משה קיבל את התורה מה' ביד אחת - או בשתי ידי? השואל, ידידי ד"ר סודי נמיר, העלה את צדדי הספק - בפרשת עקב כתוב 'בשתי ידי' ואח"כ 'בידי', ובכי תשא משמע גם שמדובר על יד אחת. הרב המשיב מחלק בין לוחות ראשונים לשניים ומצטט גמרות, ומביא את דברי בעל 'אור החיים' ובעל 'נפש החיים' ומוצא לעניין זה רמזים ודקויות, פשוט מרשים. הקדמת הספר עוסקת בדמותו הגדולה של הרב עובדיה זצ"ל.

רץ כצבי. אסופת מאמרים, פרקי מחקר ועיון. פוריות, יוחסין, אישות. מהדורה שניה. צבי רייזמן. לוס אנג'לס, תשע"ו. תרגם עמ'.
(z-ryzman@aibeauty.com)

את הלמדן ואיש הספר ר' צבי רייזמן אין צורך להציג בפני קוראי 'המעין'; מאמר חשוב שלו התפרסם רק בגיליון 'המעין' הקודם, ותגובות עליו נמצאות בגיליון זה. סדרת 'רץ כצבי' שלו, אתר 'עולמות', סיועו הרב לאתר 'היברובוקס' ולמיזמים תורניים-ספרותיים רבים מספור, לא מאפשרים למי שמצוי בעולם הספרות התורנית להתעלם מנוכחותו הכה-משפיעה. אמנם ספר זה, העוסק בבירור שאלות שחיי נפש תלויים בהן, חריג בסדרת 'רץ כצבי', מפני שמדובר כאן על עיסוק בתחום הלכתי אחד, אקטואלי ומתחדש באופן תמידי, תוך שיתוף של תלמידי חכמים רבים במעין 'סיעור מוחות' שלא נפסק המשלב בין העוסקים בתחומים אלו של עזרה להקמת חיים חדשים בישראל, ע"י טיפולים בהתאם להלכה בבעיות של פוריות ואישות. בהקדמתו המרגשת מקשר המחבר בין עברם של הוריו זצ"ל כשרידי שואה לבין העיסוק האינטנסיבי שלו בתחומים האלו שבאים להרבות חיים, והדברים שם מדברים בעד עצמם. בספר פרקי מבוא המציגים ומסבירים לקורא את המושגים הרפואיים וההלכתיים שנמצאים ברקע של היתרי ההזרעה וההפריה המלאכותיים, של ייחוס הולד בעקבות שימוש בהיתרים אלו, וטיפול פריין שונים. בהמשך עוסק פרק אחד בתרומת זרע לרווקה, פרק אחר בשאלה הטעונה של הפרייה לאחר מיתה, בשאלת הבעלות על זרע הנפטר וייחוס הנולד מהפרייה כזו, כמה פרקים עוסקים באיסור סירוס - פגיעה זמנית או קבועה באברי הפיריון לצורך הטיפול הרפואי, בהשתלת רחם, שחלות ואשכים, אחרים עוסקים בשאלת הבעלות על זרע וביציות ועל תינוקות פונדקאיים, על הצורך בהשגחה הלכתית בטיפולי פוריות, על חזקת כהונה וייחוס כהונה, ועל הצדדים ההלכתיים בשיבוט - גם זה הרי סוג של הפרייה. עוד

פרקים דנים בשאלה המרתקת של דיני ממזר בהקשר להפרייה חוץ גופית - כשממזר רוצה להוליד בלי להעביר את פסלותו לדורות הבאים, וכש'ממזר' נולד מהפרייה חוץ גופית אם הוא נחשב ממזר. פרקים אחרים עוסקים במשמעותם של נישואין פיקטיביים או אזרחיים. מפתח מקורות מפורט חותם את הספר. הרב רייזמן, איש עסקים שהוא איש של תורה, כלל בספר מה שאקטואלי היום והיה חלום רק אתמול, וכמה נושאים, כגון שיבוט, שיהיו אקטואליים אולי מחר... שיתוף הפעולה שזוכה לו המחבר מצד עשרות תלמידי חכמים המתמצאים בתחומים אלו, ועשרות אנשי מדע העוסקים בהם, מרשים ביותר, וגורם לכך שהספר הזה יהיה המילה האחרונה בתחום. במהדורה השנייה שנדפסה חודשיים אחרי הראשונה נוסף לו מפתח אישים, וכן הערות של הגר"א בנבצל שליט"א. נראה שלא יתכן בעתיד דיון באחד הנושאים שבספר בלי להסתמך ולהתחשב במה שכתוב בו. יישר כוחו של מר רייזמן, שעושה בעצמו ומעשה אחרים לעסוק בדברי תורה בכלל ולפרסם חיבורים חשובים בענייני הלכה אקטואליים בפרט.

ספר יבין שמועה. על הלכות שחיטה ובדיקה וטריפות. מאת רבנו שמעון ב"ר צמח דוראן זצ"ל. מהודר ומתוקן ע"פ כתבי יד והדפוס הראשון עם הערות וצינונים והפניות ומבוא ונספחים ומפתחות. עורכים: הרב אברהם יעקב גולדמינץ והרב יואל קטן. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"א. 379 עמ'. (98-9276664)

הרשב"ץ בעל שו"ת התשבץ היה מגדולי ספרד וצפון אפריקה לפני כשש מאות שנה. פרשת חייו המרתקת פרוסה באריכות במבוא לכרך הראשון של שו"ת התשבץ"ץ שגם אותו זכה מכון שלמה אומן להוציא לאור במסגרת 'מכון ירושלים' על חמשת כרכיו (שלושה כרכים שו"ת התשבץ"ץ, כרך רביעי - 'החוט המשולש', שלושה קבצי תשובות של שלושה מיוצאי חלציו גדולי רבני אלג'יריה בזמנם, וכרך חמישי עם תשובות חדשות מכת"י של חכמי צפון אפריקה מבית מדרשו של הרשב"ץ, עם מפתחות והשלמות לכל הסדרה). ספר 'יבין שמועה' על הלכות שחיטה ובדיקה וטריפות נדפס פעם אחת בליורנו בשנת תק"ד (1744), כשהוא מלווה בחיבורים קטנים נוספים של הרשב"ץ - 'מאמר חמץ' על הלכות פסח, פירוש ההגדה, מקצת ענייני מולדות, פירוש על פרק איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל, וכן ספרו של הרשב"ש בן הרשב"ץ תיקון סופרים על הלכות שטרות. הפעם 'יבין שמועה' יוצא לאור בגפו, מוגה ומתוקן ע"פ כתבי יד והדפוס הראשון, עם הערות למדניות ובירורי הלכה הנובעים מתוך דבריו, עם נספח מעשה ידיו של הרב גולדמינץ, מוותיקי החוקרים במכון שלמה אומן, בעניין הכנת סכין השחיטה, ומפתחות מפורטים מאוד. למעשה רוב הספר היה מוכן כבר לפני שנים, ואני הקטן עמלתי על הכנתו בין השאר בתקופה שבה גרתי עם משפחתי ביישוב נצרים בחודשים שלפני הגירוש, עם תושבי נצרים הצדיקים והגיבורים. יתכן שהטעם המר של הגירוש גרם לכך שהספר נכנס להקפאה עמוקה, עד שהרב גולדמינץ הוציא אותו מתרדמתו, עבר ותיקן והשביח את הספר מתחילתו ועד סופו (בין שאר כשרונותיו וידיעותיו הוא גם שוחט ובודק מוסמך), ובעזרת ה' יצאה לאור המהדורה החדשה שעשויה להיות כלי נפלא להעמקה בהלכות כשרות המסובכות.

ידות נדרים השלם. חלק ראשון - ביאור מספיק על כל 'כלומר' אשר בפירוש רש"י ובר"ן על מסכת נדרים. חלק שני - ביאורים ופולפולים על מסכתות שונות בש"ס. רבי יהודה יודל רוזנברג. ירושלים, המכון להלכה ומחקר שע"י ישיבת שבות ישראל, תשע"ה. רחצ עמ'. (02-9933630)

הרב יודל רוזנברג היה ת"ח רב פעלים ורב גוונים. הוא נולד בפולין לפני כמאה וחמישים שנה, וכבר בנערותו הוכר כעילוי. בהמשך שימש כרב בכמה קהילות, והחל לשלוח ידו בכתיבה. ספרו החשוב ביותר הוא הספר 'ידות נדרים' על מסכת נדרים, שעד היום נחשב מספרי היסוד למסכת זו, ונדפס עשרות פעמים. בהמשך תרגם את הזוהר ללשון הקודש וגם כתב ספרי פרוזה והיסטוריה, וספרו 'נפלאות המהר"ל' שתיאר באופן בדידוני את עלילות המהר"ל והגולם מפראג קיבל פרסום עולמי, ועד היום יש שמאמינים שתיאורו אמין והיסטורי - מה שלא עלה כלל על דעת מחברו. נינו הרב בן מאיר מראשי ישיבת 'שבות ישראל' באפרת דאג להוציא מהדורה חדשה ומתוקנת של ספרו החשוב 'ידות נדרים', בתוספת החלק השני שלא נדפס בדרך כלל עם החלק הראשון וכולל ביאורים ופולפולים על שמונה מסכתות, וכן דברי הלכה ואגדה שפרסם בירחון התורני 'קול תורה' שהוציא לאור וערך הרב רוזנברג בשנת תרס"ח.

מישן לחדש בספר העברי. ספר זיכרון ליהושע ברזילי. קובץ מיוחד של 'עלי ספר' כד-כה. עורכים: דב שוורץ וגילה פריבור. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ה. xii+363 עמ'. (03-5318575)

תריסר מאמרים מכיל הקובץ הכפול הזה של כתב העת לביבליוגרפיה עברית 'עלי ספר', כשהוא יוצא הפעם בכריכה קשה כספר זיכרון ליהושע ברזילי ז"ל, שעל אף קשייו הגופניים היה איש ספר וביבליוגרף למופת עד יומו האחרון. המאמרים בקובץ מגוונים, ועוסקים בכל חלקי חקר הספר העברי: האחד מנסה למצוא הסבר לתמיהה מדוע נמנע ר' משה אבן עזרא מלהזכיר את שמו בספרו החשוב ביותר 'ספר העיונים והדיונים'; שבע הצעות פתרון מציע הכותב, והאחרונה היא פתרון טכני: אולי היה דף בתחילה או בסוף כתה"י המקורי עם שמו שאבד במשך השנים?... אחר עוסק ביחס קנאי לירושלים לרב חרל"פ זצ"ל בעקבות איגרת לא ידועה שנמצאה באוסף גרשום שלום בספרייה הלאומית, ובה הוא נדרש שלא להספיד את אחד מרבני ירושלים, ידיד ילדות וחברותא, כל עוד לא 'חזר בתשובה' מתמיכתו ברבו הראי"ה זצ"ל... מאמר אחר מתאר את המשך מסורת הכתיבה ואת השינויים שחלו עם המעבר מכתבי יד לספרים מודפסים, ומאמרים אחרים מתארים כתבי יד ודפוסים לא מוכרים ומעוררי עניין. עוד מאמר עוסק בגלגוליו של ה'מי שברך' לחיילי צה"ל, והמאמר האחרון עוסק בעלייה ובירידה של ההקפדה על צניעות הלבוש הנשי בציבור הדתי-לאומי, כפי שהן באות לידי ביטוי בספרות התורנית ובדפי פרשת השבוע המיועדים למגזר זה.

יקר חרוץ. פירושים, חידושים והגיגים לפרשיות השבוע, ספר תהלים וספר משלי. מאת יעקב קאפל רייניץ. נוה דניאל, תשע"ה. שכו עמ'. (02-6426887)

ספר נוסף על סדר פרשות השבוע ובו חידושי של הרב היק"ר החרץ והבק, שאינו פוסק מלחדש דברי תורה יום אחר יום. כדרכו מכיל הספר הערות קצרות, ואף קצרצרות. ההערה הראשונה נסובה על רש"י הראשון בתורה 'אין המקרא הזה אומר אלא דרשני' - מתלהב הרב יק"ר "איזה ביטוי נפלא! המקרא עצמו דורש מהקורא 'דרשני' ותקבל שכר". לא הרב ולא המפרש דורשים שתדרוש את המקרא ותוציא אותו מפשוטו, אלא המקרא עצמו כביכול צורח ואומר 'דרוש אותי'!... ובפרשת פינחס על כפל הלשון בפירוש רש"י על 'פני יהושע כפני לבנה' ועל הזקנים שבדור שאומרים 'אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלימה', מביא המחבר את דברי המלבי"ם על הפסוק בירמיה ג, כה 'נשכבה בבושתנו ותכסנו גלימתנו', שהבושה היא של האדם מעצמו והכלימה מאחרים - שגם כאן, אוי לה לאותה בושא של האדם בעצמו ממצבו של יהושע, ואוי לו מהכלימה שיכלמו אחרים ממנו.

נשים נסתרות בתנ"ך חלק ד. אחיות. מרים סמואל. ירושלים, ספרית בית אל, תשע"ו. 288 עמ'. (077-3220738)

אחותי הגדולה המחנכת מרים סמואל הוציאה לאור את ספרה הרביעי בסדרה 'נשים נסתרות בתנ"ך', אחרי 'אמהות', 'רעיות' ו'בנות'. כל 'אחות' קורמת עור וגידים והופכת לדמות בפני עצמה בעזרת איזכוריה בתלמודים ובמדרשי האגדה ובמפרשים, בעבודת ליקוט ומיון חרוצה. חומר הגלם מגוון מאוד ומצליח להגיע גם לנשים שכמעט שלא ידוע עליהן דבר, והרי לכל 'אחות' יש 'אחים' שבצילם היא נמצאת, והצגת דמותם מתארת למעשה חלקים שונים מדמות האשה ה'אחות' נשואת הערך. 43 דמויות של אחיות נמצאות בספר זה בסדר א"ב, מאביגיל אחות דוד ועד תמר אחות אבשלום, כאשר באמצע, בין 'אחיות' מפורסמות כצמד האמהות בלהה וזלפה, מחלת אחות נביות, מירב ומיכל וכמובן מרים - נמצאות גם אחות קין ואחיות הבל, אחות תחפנחס, הצלפוני, צרויה אחות דוד ותמנע אחות לוטן ועוד רבות. כל ערך מתחיל במפת האזור בארץ בו פעלה הדמות, בפסוקים בהם היא נזכרת, ובתיאורה לפי נושאים - אחד המרבה ואחד הממעט. באופן אולי לא-אובייקטיבי זוכה מרים אחות אהרן לפרק בן ארבעים וכמה עמודים, ובו מתוארות שלושת הופעותיה בתורה, הולדתה, בירור השאלה האם היא הבכורה או שהיא צעירה מאהרן אחיה, שמותיה (שמונה שמות נוסף למרים!), תפקידיה, מרים כמיילדת, מרים כתלמידת חכמים, מרים המשוררת, מרים הנביאה, מרים המנהיגה, משפחתה, מרים ואחיה, נישואיה, צאצאיה, מרים מצורעת, זכויותיה, באר מרים, מותה, קברה, שכרה ועוד. הספר הבא שישלים את הסדרה יכלול את כל שאר הנשים בתנ"ך שלא מצאו את מקומן בארבעת הכרכים הראשונים, והוא ייקרא 'נשים בזכות עצמן' (לא סופי)...